

(1)

MUSULUNCI AIKI NE DA 'DABI'A: MISALAI DAGA RAYUWAR TABI'AI.

Godiya ta tabbata ga Allah Ubangijin talikai, wanda a cikin littafinsa mai girma yake cewa: ((Su kuwa muminan da suka zo bayan "al-Muhājirun" da "al-Ansār" suna cewa ne: Ya Ubangijinmu ka gafarta mana zunubanmu, mu da 'yan uwanmu da suka riga mu yin imani, kada ka sanya kiyayyar waɗanda suka yi imani a cikin zukanmu. Ya Ubangijinmu lallai kai mai yawan rangwame da rahama ne.)). Ina shaida wa babu abin bauta wa da gaskiya sai Allah shi kaɗai, ba shi da abokin tarayya.. Ina shaida cewa lallai shugabanmu, kuma Annabinmu Muhammadu, bawan Allah ne, kuma Manzonsa.. Ya Ubangiji ka yi masa salati, da aminci, shi da Alayensa da Sahabbansa da waɗanda suka bi tafarkinsa har zuwa ranar sakamako.

Bayan haka:

Lallai Allah mai girma da ɗaukaka yana zaɓan wasu daga cikin bayinsa, da za su yi wa addininsa aiki, su kuma tsarkake niyya a gare shi, da sakon da ya aiko, game da haka ne Annabi (Sallallahu alaiHi wa sallam) ya bayar da labarin cewa; zaɓaɓɓun cikin wannan al'umma su ne sahabbansa (Allah ya kara yarda da su), sannan tabi'ai masu biye masu, sannan tabi'uttabi'ina, wato waɗanda suka biyo bayan waɗanda suka biyo bayan sahabbai, an ruwaito Hadisi daga Sayyiduna Abdullahi Bn Mas'ud (Allah ya kara yarda da shi) ya ce:

(۲)

Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam) ya ce: **(Fiyayyun mutane su ne na zamani na, sannan wafanda suke biye masu, sannan wafanda suke biye masu..)**, wadannan su ne zaɓaɓɓun da aka sifanta su da alhairi, suka kuma dauki amanar ilimi, suke kore masa karairayin masu wuce gona da iri, da kirkirar mutanen - kawai, da tawilin jahilai, lallai Allah Madaukakin Sarki ya yabe su gaba dayansu, inda ya hada su tare da sahabban Manzon Allah (Allah ya kara yarda da su), ya kuma sifanta su da kyautatawa, ya kuma yarda da su, ya kuma yi masu alkawarin gidajen aljannar da koramu suke gudana ta farkashinsu, Allah Madaukakin Sarki yana cewa: **((Da wafanda suke akan gaba na farko- fako, cikin wafanda suka yi hijira, da wafanda suka tarbe su, da ma wafanda suka biyo turba irin tasu da kyautatawa, duka Allah ya yarda da su, su ma sun yarda da Allah, kuma Allah ya tanadar masu da aljannar da koramu suke gudana ta farkashinta, za su dawwama a cikinta har abada, kai lallai wannan babban rabo ne mai matuƙar girma))**.

Tabi'ai su ne mutanen da suka fi kusa da zamanin Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam), lallai tabi'ai su ne al'ummar da suka zo bayan sahabbai, su kuma tabi'uttabi'ina su ne al'ummar da suka zo bayan tabi'ai (Allah ya kara yarda da su baki daya). Alhairin Allah ya kai zuwa ga Imam al- Busairiy a inda yake cewa:

"Dukansu sun dosano ne daga Manzon Allah,
ko dai tamkar kamfata daya daga cikin kogi, ko
kuma dan yayyafi daga mamako.."

(۳)

Lallai tabi'ai sun abokanci sahabbai (Allah ya kara yarda da su), sun yi karatu a gabansu, haka ma sahabban (Allah ya kara yarda da su) sun yi masu shaida a **fagen falala da ilimi**; ga Sayyiduna Abdullahi Bn Umar (Allah ya kara yarda da shi) nan yana shaida akan Sayyiduna Sa'id Bn al- Musayyib (Allah ya kara yarda da shi) da cewa: "**Na rantse da Allah shi din daya ne daga cikin masu bayar da fatawa**", sau da yawa yakan ce : "**Ku tambayi Sa'id Bn al- Musayyib; lallai ya zauna da salihan bayin Allah**", Sayyiduna Sa'id Bn al- Musayyib (Allah ya kara masa rahama) yakan bayar da fatawa a lokacin da akwai sahabbai a raye. Haka ma Sayyiduna Adā'u Bn Abu Rabah yana zama a majalisin bayar da fatawa a Makka bayan wafatin "Habarul Ummati", Sayyiduna Abdullahi Bn Abbas (Allah ya kara yarda da su), lokacin da Sayyiduna Abdullahi Bn Umar (Allah ya kara yarda da shi) ya zo garin Makka, sai aka yi masa tambaya, sai ya ce: "**Haba mutanen Makka, yanzu za ku tattaro mini tambayoyi ne, alhali Ibn Abu Rabah yana cikinku?**".

Lallai an san Tabi'ai da gaskiya **wajen soyayyarsu da Sayyiduna RasululLahi (SallalLahu alaiHi wa sallam)**, a duk sanda Imam al-Hassan al-Basriy (Allah ya kara masa rahama) yake bayani akan "Hadisin Kututtu", da irin yanda ya nuna begensa ga Manzon Allah (SallalLahu alaiHi wa sallam), sai ya fashe da kuka, yana mai cewa: "**Ya ku bayin Allah, katako ne fa yake begen Manzon Allah (SallalLahu alaiHi wa sallam), ku ne kuka fi cancanta da haka, ku ne ya kamata ku yi**

(٤)

shaukin haduwa da shi", an tambayi Imam Malik (Allah ya kara yarda da shi) cewa: yausha ka taɓa jin karatu daga Ayyub al-Sakhtiyaniy? Sai ya ce: ya yi Hajji sau biyu, na kasance ina hangensa da idona daga nesa, ba tare da na ji abin da yake faɗi ba, amma a duk sanda aka ambaci Annabi (Sallallahu alaiHi wa sallam), sai ya fashe da kuka, har sai na ji tausayinsa ya kama ni.. Girmamawar da suke yi wa Annabi (Sallallahu alaiHi wa sallam) ta kai ga ba sa iya karanta Hadisinsa ba tare da suna cikin mafi kyawon kama, da yanayi ba, sun tarbiyyantar da masu bi masu akan haka, Abu Salamat al-Khuza'iy (Allah ya yi masa rahama) ya ce: A duk sanda Imam Malik Bn Anas zai fito domin bayar da karatu akan Hadisi yakan yi alwalla irin ta mai sallah, sannan ya sanya mafi kyawon tufafinsa, ya tsefe gemensa, da aka yi masa magana akan haka, sai ya ce: Da haka ina girmama Hadisin Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam) ne.

A cikin Tabi'ai da Annabi (Sallallahu alaiHi wa sallam) ya ambace su da alhairi akwai: **Uwaisu al-Karaniy**, wanda yake tsananin yi wa mahaifiyarsa biyayya, Annabi (Sallallahu alaiHi wa sallam) ya yi wa sahabbansa magana akansa, ya ba su labarin cewa tabbas Allah yana amsar addu'arsa, an ruwaito Hadisi daga Sayyiduna Umar Bn al-Khadḍāb (Allah ya kara yarda da shi) ya ce; Na ji Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam) yana cewa: **(Lallai a cikin mutanen da suka fi alhairi a cikin Tabi'ai akwai wanda ake kira da suna : Uwaisu, yana da mahaifiya, yana kuma da cutar Baras, ku nemi ya nema maku**

(e)

gafara), lokacin da tawagar kasar Yaman suka zo, Sayyiduna Umar (Allah ya kara yarda da shi) haka ya bazama cikinsu yana nemansa, har sai da suka haɗu, sai ya ce masa; ka nema mini gafara, sai ya ce: wane ne ni, kai ne ka fi cancanta ka nema mini gafara, kai fa sahabin Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam) ne, bai dai gushe ba har sai da ya nema masa gafara.

Lallai Tabi'ai (Allah ya yi masu rahama) **sun koyi kyakkyawar fahimtar addini ne** daga sahabban Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam), ga Imam al- Hassan al- Basriy nan (Allah ya kara yarda da shi) -wanda ɗaya ne daga cikin manyan Tabi'ai- lokacin da aka tambaye shi da cewa: shin kai mumini ne? sai ya ce: "Imani kashi biyu ne; idan kana tambaya ta akan imani da samuwar Allah, da imani da mala'ikunsa, da litattafan da ya saukar, da Manzanninsa da aljanna da tashin bayan mutuwa da hisabi, babu shakka ni mumini ne, amma idan kana tambaya ta akan maganar da Allah Madaukakin Sarki yake cewa: **((Muminai su ne waɗanda idan aka ambaci Allah, sai zukatansu raurawa, idan kuma aka karanta masu ayoyinsa, sai karatun ya yi sanadiyya karuwar imaninsu, su a koda yausha suna dogara da Ubangijinsu ne. Su ne waɗanda suke tsayar da sallah, suke kuma ciyar da wani sashe na abin da muka azurta shi da shi a hanyar ɗaukaka addinin Allah. Waɗannan kam su ne muminai na gaskiya, suna da mukamai masu daraja a wurin Ubangijinsu, da yafe zunubai, da kuma arziki mai girma))**, to wallahi ban sani ba shin ina cikinsu, ko kuwa a'a, Imam al- Baihaqiy ya yi ta'aliki akan haka da cewa: Imam al- Hassan bai tsaya kawai akan asalin imani ba, ya

(٧)

hararo kamalar imani ne, wanda saboda shi ne Allah ya yi wa masu shi alkawari da gidan aljanna a inda yake cewa: **((Suna da mukamai masu daraja a wurin Ubangijinsu, da yafe zunubai, da kuma arziki mai girma))**.

Haka ma sun fahimci **sauki na addini, sun kuma aiwatar da shi a cikin rayuwarsu**, Imam Sufyan as- Sauriy yana cewa: Ilimi a wurinmu shi ne samun sauƙi daga wanda ya yarda da kansa, shi kuwa tsanantawa ai kowa ma ya iya. Haka ma al-Azraƙ Bn Kais ya ce: wata rana muna gaƙar kogi a garin al-Ahwaz, ruwan cikin kogin ya fafe, sai Abu Burzat al- Aslamiy ya zo akan godiya, ya bar godiyar tasa ya kama sallah, sai godiyar ta gudu, shi ma sai ya sallame sallar, ya bi ta ya kamo abinsa, sannan ya dawo ya biya sallah, a cikinmu akwai wani mutum, sai ya fara cewa: ku fa kalli wannan dattijon, ya bar sallah saboda godiya! Sai ya waigo, ya ce: Tun sanda na rabu da Manzon Allah (Sallah alaiHi wa sallah) ban sami wanda ya kyare ni haka ba, sannan ya ce: Gida na yana da nisa, da na yi sallah na rabu da godiyar, ba zan iya komawa gida ba sai cikin dare. Lallai sun koyi haka ne daga Annabi (Sallah alaiHi wa sallah), wanda ba a taƙa ba shi zaƙi tsakanin abubuwa guda biyu ba, face ya zaƙi mafi saukinsu, matuƙar ba saƙon Allah ba ne, shi (Sallah alaiHi wa sallah) ne da kansa yake cewa: **(Ku saukaka, kada ku tsananta, ku yi albishir kada ku kure mutane)**, a wani wuri kuma yana cewa: **(Lallai sauƙi bai taƙa shiga cikin wani abu ba, face ya kawata**

(Y)

shi, ba kuma a taɓa cire shi daga kowane irin abu ba, face ya aibata shi).

Haka ma sun aiwatar da ɗabi'un **tausayi da taimako da damuwa da damuwar wasu a cikin rayuwarsu**, alal misali ga Sayyiduna Aliyu Bn al-Hussain Bn Aliyu (Allah ya kara yarda da su) nan da yake ɗaukan nauyin talakawa masu yawa a asirce, ba tare da wani ya sani ba, lokacin da ya yi wafati ne suka rasa wanda zai ɗauki nauyinsu, da aka zo yi masa wanka ne aka ga bayansa cike da tabbai na ɗaukan buhunhanan da yake yi yana kai wa gidajen matan da suka rasa mazaje, da miskinai, ta nan ne suka gane cewa shi ne yake kawo masu abin da suke bukata cikin dare, an ce: a garin Madina yana ɗauke da nauyin gidaje ɗari.

Wannan tausayi gami da taimakon ba su tsaya kawai akan Musulmai ba, sai da hakan ya haɗe Musulmai da waɗanda ba Musulmai ba, ga Sayyiduna Umar Bn Abdul'aziz nan (Allah ya kara yarda da shi) ya rubuta wasika zuwa ga gwamnansa na garin Basra cewa: **"Ka duba waɗanda shekarunsu suka ja, suke kuma da rauni, ba kuma su da abin hannu a cikin Ahluz Zimma ka ba su abin da zai kyautata masu rayuwa daga Baitul malin Musulmai"**, a nan ma ya yi koyi ne da Sayyiduna Umar Bn al-Khaḍḍab (Allah ya kara yarda da shi), lokacin da ya ga wani mutum mai yawan shekaru cikin Ahlul kitabi yana rokon mutane, sai ya ce: **"Wallahi ba mu yi wa wannan adalci ba, in mun amfana da kuruciyarsa, muka kuma yi watsi da shi a lokacin tsofarsa"**, sannan ya sanya masa albashi na

(A)

abubuwan da za su ishe shi daga Baitul maili. Ga ma Sayyiduna Khalid Bn al- Walid nan (Allah ya kara yarda da shi) a lokacin sulhun da ya yi da mutane garin "al-Hiyarat" ya rubuta cewa: **"Na sanya duk wani tsoho da ba zai iya yin aiki ba, ko wani bala'i ya fada masa, ko yana da wadata amma ya karayar arziki ya same shi, to a dauki nauyinsu daga Baitul malin Musulmai"**, dukansu a nan suna koyi ne da Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam), sun kuma aiwatar da nagartacciyar fahimtar addini, Allah Madaukakin Sarki yana cewa: **((Allah ba ya hana ku girmama da sada zumuntanku da kafiran da ba su yake ku ba, ba kuma su fitar da ku daga gidajenku ba, lallai Allah yana son masu kyautatawa da kuma sada zumunta)).**

Lallai wannan tausayin bai takaita da mutane kawai ba, sai da ya hada da dabbobi da tsuntsaye da sauransu, Sayyiduna Umar Bn Abdul'aziz (Allah ya kara yarda da shi) ya rubuta wasika zuwa ga gwamnansa na Misra yana masa wasiyya da tausayawa rakuma, yana cewa: **Na sami labarin akwai wasu masu daukan kaya a Misra da suke daura wa rakuma ridili dubu, to idan wannan wasikar ta sadu da kai, kada a sake daura wa rakumi sama da ridili dari shida.**

Haka ma ya yi wasici da kada a wulakanta su, kada kuma a doke su, duka wannan koyi ne da Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam): lokacin da ya yi wa wani mai rakumi wasici da rakuminsa da cewa: **(Shin ba za ka ji tsoron Allah game da sha'anin wannan dabba da Allah ya huwace maka ita ba?!, ya kawo farar kana azabtar da shi, kana kuma kaskantar da shi).**

(9)

**Wannan kenan, ina nema wa kai na da ku gafara daga Allah
Mafaƙakin Sarki.**

Godiya ta tabbata ga Allah Ubangijin talikai. Ina shaidawa babu abin bauta wa da gaskiya sai Allah shi kaɗai, ba shi da abokin tarayya. Ina shaida cewa lallai shugabanmu Annabi Muhammadu, bawan Allah ne kuma Manzonsa. Ya Allah ka yi masa salati da aminci da albarka, shi da Alayensa, da Sahabbansa, da duk wanda ya bi su da kyautatawa har zuwa ranar sakamako.

Ya ‘yan uwa Musulmai:

Lallai a cikin manyan sifofin da suka bambanta Tabi’ai da saura akwai: **yafiya da rangwame ga mutane, gami da saukin kai**, suna cikin waɗanda suka fi yawaita rangwame da saukin kai a wajen mu’amalarsu da mutane, an ruwaito Sayyiduna Katada yana cewa: mun shiga wurin Imam al-Hassan al- Basriy, lokacin yana barci, a kusa da kansa akwai wani kwando da akwai gurasa, da kayan marmari, sai kawai muka fara ci, sai ya farka ya ganmu, hakan sai ya sanya shi farin ciki, yana murmushi, yana karanta maganar Allah da take cewa: ((. **ko abokinku, lallai ba ku da wani laifi..**)). An ruwaito daga Jabir Bn Hazim (Allah ya fara yarda da shi) ya ce: wata rana muna wurin Imam al- Hassan da tsakiyar rana, sai ɗansa ya ce: ku ɗan saukafa wa Shaihi mana, lallai kun ƙuntata masa, bai ko ci

(10)

abinshi da abinsha ba, sai ya ce: ka kyale su, Na rantse da Allah, babu abin da idanuwa suke son gani sama da su.

A cikin wannan kissar akwai **rashin ganin kai, da kuma sanin darajar ilimi, da girmama su, da kuma bayyana matsayin addinin Allah Madaukakin Sarki a cikin zukata**, ta yiwu hakan ya zamo darasi ga waɗanda suke shiga gaba - gaba wurin yin magana akan addinin Allah ba tare da ilimi ba, su face, su kuma batar da wasunsu, Manzon Allah (Sallallahu alaiHi wa sallam) yana cewa: **(Allah ba zai dauke ilimi ta hanyar cire shi daga cikin bayinsa ba, amma zai dauke ilimi ne ta hanyar amsar rayukan malamai, har ya zama babu wani malami da zai yi saura, sai mutane su dauki jahilai su shugabantar da su, a tambaye su, su bayar da fatawa ba tare da ilimi ba, su face, su kuma batar da waninsu).**

Lallai Tabi'ai sun zamo abin koyi mai kyau ga shugabannin da suka zo a bayansu, ga Imam Maliki Bn Anas nan (Allah ya kara yarda da shi) nan -wanda daya ne daga cikin tabi'uttabi'ina- a lokacin da Khalifa Abu Ja'afar al- Mansur (Allah ya yi masa rahama) ya nemi da a yi aiki da littafinsa "al-Muwadda'a" a dukan garuruwan Musulunci, yana mai fada masa haka da cewa: Na yi niyyar in bayar da umurni akan litattafanka da ka wallafa -yana nufin al-Muwadda'a- na rubuta shi kofi- kofi, na aika da shi zuwa ga garuruwan Musulmai, in bayar da umurnin yin aiki da shi, kada a waiwayi wani littafi ba shi ba, a bar duk waninsa a fannin Hadisi, saboda -a gani na-asalin ilimi shi ne ruwayar mutanen Madina da iliminsu, sai

(11)

Imam Malik ya ce masa: Ya Amiral muminina, kada ka yi haka, maganganu da yawa sun isa zuwa ga mutane, sun ji Hadisai masu yawa, sun ruwaito ruwayoyi, kuma kowane gari sun yi riƙo da abin da ya isa zuwa gare su na maganganu, suka kuma yi aiki da shi, da kuma shi ne suka gudanar da sabanin da yake tsakaninsu da wasunsu, hana su yin aiki da abin da suka fahimta sunansa tsanani a cikin al'amarin addini, saboda haka ka kyale mutane akan abin da suke a kai, kowane gari da abin da mutanensa suka zaɓar wa kawunansu. Sai ya ce: Na rantse da Allah, in ka yarda mini zan aiwatar da haka.

A cikin abubuwan da suke bayyana **girman tawali'u da kaskantar da kai, da kuma fahimtar addini** akwai abin da ya gudana tsakanin Imam as-Shafi'iy - (Allah ya kara masu yarda), da ɗaya daga cikin almajiransa "Yunus Bn Abdul'a'ala", wata rana ana gabatar da darasi a Masallaci, sai aka sami sabanin fahimta tsakanin sa da malaminsa Imam "Muhammad Bn Idris as-Shafi'iy" akan wata mas'ala... Sai ya tashi cikin fushi ya tafi gida abinsa... Cikin wannan daren sai "Yunus" ya ji ana kwankwasa masa kofa! Ya ce: wane ne a kofa? Sai mai buga kofar ya ce: Muhammad Bn Idris ne.. Yunus ya gama tunanin sa bai hararo wane ne Muhammad Bn Idris ba in banda Imam as-Shafi'iy... Sai kuwa ya buɗe kofa, ilai kuwa sai ya yi kacibir da shi a bakin kofa.. Sai Imam as-Shafi'iy ya ce: Ya Yunus, akwai daruruwan masaloli da fahimtar mu game da su iri ɗaya ce, shin ya kamata a ce mas'ala ɗaya ta raba mu?! Ya Yunus, kada ka zamo mai neman ya yi galaba a cikin kowane sabani.. Sau da

(۱۲)

yawa "mallakan zukata" yafi "mallakan galaba da nasara" muhimmanci.. Ya Yunus, kada ka rusa gadar da ka dauki lokaci mai tsawo kana ginawa.. Mai yiwuwa wata rana za ka bukaci ka dawo zuwa gare ta.. Gaskiya kana da hakkin kin kuskure a kowane lokaci.. Amma kada ka soma ka fi mai kuskure... Ka cika zuciyar ka da kin sabon Allah.. Amma ka tausaya, ka kuma yafe wa mai sabon Allah. Ya Yunus, ka kalubalanci magana, amma kuma ka girmama mai maganar.. Aikin mu shi ne: mu kawo farshen cuta, ba wai mu kawo farshen mara Lafiya ba.. Alhairin Allah ya kai zuwa ga Imam as- Shafi'iy a inda yake cewa:

“Ina son mutanen kirki duk kuwa da ba ni a cikinsu, ina son su ne domin ta yiwu albarkacinsu na sami ceto. Ina kin mutanen da tadarsu ita ce saba wa Allah, koda kuka sun kasance abokan tarayya ta a wurin kasuwanci.”

A haka manyan malamanmu suka gudanar da rayuwarsu, sai suka zamo mafiya alhairin abin koyi a gare mu wajen riƙe amanar addinin Allah Maɗaukakin Sarki, da yi masa ingantacciyar fahimta, da ɗabi'antuwa da ɗabi'unsa, da kyautata isar da shi ga mutane cikin hikima, da azanci, da kyakkyawan wa'azi..

Ya Allah Ubangiji ka sanya mu cikin wafanda suke sauraran magana da kyau, su kuma dauki mafi kyawon cikinsa, lallai

(۱۳)

wafanda suke da wafannan sifofi su ne wafanda Allah ya shirye su, lallai wafannan su ne masu tsantsan hankali.